

1. PERUSTIEDOT KOHTEESTA	
1.1. Maisema-alueen nimi	Harjunpäänjoen kulttuurimaisema
1.2. Maisema-alueen uusi nimi	Harjunpäänjoen kulttuurimaisema
1.3. Kunta	Ulvila
1.4. Pinta-ala	3 492 ha
1.5. Aikaisemmat inventoinnit [tekijä, vuosi, arvo]	RKY2009: Leineperin ruukki ja yhdyskunta RKY1993: Leineperin ruukinalue ja kulttuurimaisema ja Harjunpäänjoen kulttuurimaisema Lauri Putkonen, 2005, Satakunnan arvokkaat kulttuurimaisemat: Leineperin ruukinalue, Kaasmarmun kylä ja kulttuurimaisema, Harjunpään kylä ja kulttuurimaisema Satakunnan museo, Laura Hesso, 2008:Kaasmarmun kylän inventointi
1.6. Päiväysinventoijan nimi	Jenny Alatalo
1.7. Päiväysinventoinnin pvm	27.5.2013
1.8. Arkistointipaikka	
2. MAISEMAMAAKUNTA JA -SEUTU	
2.1. Maisemamaakunta ja -seutu [Mietintö 66/1992]	Lounaismaa / Ala-Satakunnan viljelyseutu
2.2. Maisematyyppi [Maakunnallinen maisemaselvitys]	
2.3. Kuvailuteksti [Lyhyt kuvaus maisemamaakunnan ja -seudun tyypillisistä piirteistä]	Lounaismaan maiseman peruselementit vaihtelevat rikkonaisesta saaristosta ja kumpuilevista, osittain paljastuneista kallioalueista laajoihin tasaisiin, viljaviin savikkoalueisiin, joilla lukuisat joet kiemurtelevat. Ala-Satakunnan viljelyseutu on perusluonteeltaan vaurasta viljelyaluetta, mutta Lounaiseen viljelyseutuun verrattuna siellä on runsaasti karuja, metsäisiä ja soisia syrjäseutuja. Seudun karuja maisemapiirteitä edustavat suot ja metsät keskittyvät Pyhäjärven lounaispuolella olevalle karulle rapakivigraniittialueelle ja viljelymaisemat sijaitsevat yleensä viljavilla savikkoalueilla Kokemäenjokilaaksossa.
3. LUONNON OMINAISPIIRTEET	
3.1. Maa- ja kallioperä	Kallioperältään alue suurimmaksi osaksi granodioriittia, tonaliittia ja kvartsidioriittia. Alueen pohjoisreuna ja Solan eteläpuolella on pieni niemimäinen alue kiillegneissia ja kiilleliusketta, mustaliuskevälakerroksia. Kallioperässä ja maaperässä on Satakunnalle tyypillinen luode-kaakko suunta. Maaperältään alueen keskellä, missä on myös laajin yhtenäinen viljelyalue, on liejuista hienorakeista maalajia, jonka ympärillä on hienoa hietaa ja hiesua. Alueella on 5-6 maaperältään savea olevaa aluetta. Laajin niistä on Kaasmarmun ja Leineperin kylien välissä. Kylät sijaitsevat alueilla, jotka ovat maaperältään moreenilla. Kaasmarmun kylästä kaakkoon on luode-kaakko suuntainen pieni soikean mallinen soran ja hiekan saareke. Toinen pienempi soran ja hiekan saareke on muuntamoaseman länsipuolella. Alueen kallioalueet ovat Sileävuori, Töyräänkallio ja sitä vasta päätä oleva maa-aineksenotto paikka.
3.2. Vesistöt ja ranta-alueet	Maisema-alueen läpi virtaa Harjunpäänjoki, joka muuttuu Kaasmarmunjoeksi. Joki yhtyy Isojoenrannan kohdalla Kokemäenjokeen. Alueen pelloilla on paljon laskuojia.
3.3. Luonnonhistorian erityispiirteet	Onko näitä?
3.4. Kasvillisuustyypit	Maisema-alue kuuluu eteläboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Alueen selänneillä ja moreenisilla saarekkeilla pääpuulaji on mänty, mutta paikoin kuusta ja lehtipuita. Joen varressa on paikoin kapeita rantalehtoja.
3.5. Arvokkaat luontokohteet	Solan eteläpuolella oleva Sorkomäki on kumpumoreenialue, joka on on arvotettu luokkaan neljä valtakunnallisella tasolla. Väärähde-Sileävuori on Ge2 alue. Töyräänvuori on arvokaskallioalue. Puronotkon luonnonsuojelualue on yksityisen maalla oleva alue.

3.6. Eläimistö ja kasvilajisto	Alueella elää liito-oravia. Ketoneilikka
3.7. Ilmasto	Alueen keskilämpötila on 4-5°C astetta ja vuoden sademäärän keskiarvo on 600-650 mm vuodessa.
3.8. Maisemarakenne	Harjunpäänjokilaaksossa on havaittavissa selkeä kaakkois-luoteissuuntainen laakso, jonka pohjalle on lajittunut hienoja maa-aineksia. Laaksoa rajaa pohjoispuolelta moreeniselänne, myös eteläpuolella on useampia pienempiä moreeniselänneitä. Kaasmarkun kylän tiiviimmät osat ja metsäiset saarekkeet sijoittuvat myös moreenisaarekkeille. Hienojakoisemman maa-aineksen kohdat ovat pääasiassa viljelykäytössä. Maaston topografia on loivapiirteistä ja jyrkät rinteet ovat harvassa. Rakentaminen on sijoittunut selänneiden ja peltojen väliselle alueelle sekä pienille laaksossa sijaitseville moreenisaarekkeille.
4. KULTTUURISET OMINAISPIIRTEET	
4.1. Arkeologinen kulttuuriperintö	Alueen muinaisjäännökset ovat keskittyneet alueen itäosaan Kaasmarkun Fatiporin alueelle ja siitä itään. Tunnettuja muinaisjäännöksiä on kuusi, joista kaksi on pronssikautista hautaröykkiötä ja loput historiallisen ajan jäännöksiä: rajamerkki, teollisuuskohteet Tehtaankoski ja Fredriksbergin - Sollankosken vasarapaja ja Fredriksforsin (Leineperin) ruukki.
4.2. Maiseman kulttuurihistoria	Harjunpäänjoen maisema-alue alkoi muodostua noin 500 eaa. Noin 700 eaa. Kokemäenjoen suualue sijaitsi Ulvilan Haistilan kohdalla. Alue on todennäköisesti asutettu myöhäiskeskiajalla ja 1560-luvun veroluettelon mukaan maisema-alueella oli neljä kylää: Sunniemi, Kuorila, Suolisto ja Kaasmarkku. Viljavat tasangot Harjunpäänjoen ympäristössä otettiin viljelykäyttöön varhain. 1600-luvun aivan lopulta olevan kartan mukaan pellot ja niityt sijaitsivat aivan joen tuntumassa. 1850-luvulla peltojen pinta-ala oli lisääntynyt kylien ympäristössä Harjunpäänjoen ja Kovelinojan rannoilla. Niityt olivat siirtyneet kauemmaksi joesta nykyisen Suoliston ja Kuorilan kylien alueille. 1900-luvun alussa pellot olivat lähes nykyisessä laajuudessa viljeltyinä. Siellä tällä oli enää niittyjä, joista laajimmat alueet oli Rankhuhdan länsipuolella ja Kuorilan kalliolaakson välissä.
4.3. Maiseman kannalta merkittävät elinkeinot	Pitkään jatkunut maanviljely. Kaasmarkunjoen varrella on ollut teollisuutta suhteellisen varhain. 1600-luvulla Kaasmarkunjoessa on ollut kaksi myllyä, josta nykyisin muistuttaa 1800-luvun keskivaiheille rakennettu ns. Keskinen mylly. Leineperin eli Fredriksforsin rautaruukki perustettiin vuonna 1771 Kullaanjoen Katokosken partaalle. Vuonna 1863 perustettiin Kaasmarkun villankehruu- ja kangastehdas, jota laajennettiin vuonna 1875 kutomo- ja värjäämölaitoksella. Parhaimmillaan tehdas työllisti 150 työntekijää. Tehdas lopetti toimintansa vuonna 1926 tulipalon tuhattua tehdasrakennukset.
4.4. Rakennettu ympäristö	Harjunpään on korkealle peruskallioselänteelle keskiajalla syntynyt kyläasutus. Kylässä raivosi vuonna 1920 suurpalo, mikä tuhosi lähes koko rakennuskannan. Luonnon ja ihmiskäden yhteisvaikutuksesta kylä muodostaa kuitenkin yhä omaleimaisen ympäristön. Kaasmarkun erityispiirteitä ovat kahteen hieman erilliseen asutuskeskittymään sijoittuva rakennuskanta sekä useiden kylän kantatilojen säilyminen historiallisilla rakennuspaikoillaan. Leineperin alue muodostaa tiiviin ja hyvin säilyneen teollisen ympäristön.
4.4.1. Alueelle tyypillinen ja perinteinen asutustyyppi	Harjunpäänkylä on edustaa kallioiselle harjanteelle syntynyttä rinneasutusta. Kaasmarkun asutus on keskittynyt kahteen rakennusryhmään, joista toinen rakentuu Kylänmäen (Rukoushuoneenmäen) ja toinen Fatiporin alueen ympärille. Näiden välille jää laajahko peltoaukea. Leineperin kylä on joenvarsiasutusta.
4.4.2. Nykyisen asutuksen suhde muinaisjäännösten sijaintiin	Pronssikautiset muinaisjäännökset sijaitsevat nykyisen asutuksen ulkopuolella, muusta maastosta korkeammille paikoille. Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat puolestaan nykyisten kylien / asutuksen keskellä.

4.4.3. Rakennetun ympäristön inventoinnit	<p>RKY2009: Leineperin ruukki ja yhdyskunta</p> <p>RKY1993: Leineperin ruukinalue ja kulttuurimaisema ja Harjunpäänjoen kulttuurimaisema</p> <p>Satakunnan arvokkaat kulttuurimaisemat: Leineperin ruukinalue, Kaasmarkun kylä ja kulttuurimaisema, Harjunpään kylä ja kulttuurimaisema</p> <p>Satakunnan museo: Kaasmarkun kylän inventointi</p> <p>Muuta?</p>
4.4.4. Muita maiseman kannalta merkittäviä rakennuksia ja rakenteita	<p>Harjunpäänjoen rannassa on säilynyt alkuperäisessä asussa vanha Ratsun kyläseppänpaja. Suoliston kartanon päärakennus on 1820-luvulta ja navettarakennus on rakennettu vuonna 1892. Kartanon muu rakennuskanta on 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Kaasmarkussa entisen verkatehtaan Tehtaanmäelle sijaitseva entinen päärakennus ja joitain työväen asuintupia on vuodelta 1870. Kaasmarkun kansakoulu on rakennettu vuonna 1898, rukoushuone 1906, VPK:n talo 1907 ja Fatiporin keskellä sijaitseva työväenyhdistyksen talo vuonna 1911. Rukoushuoneenmäellä on myös kaksi aittarakennusta vuodelta 1796. Leineperin ruukinalueella on masuuni joka on rakennettu vuonna 1826 ja korotettu vuonna 1861. Masuuni ainoa niistä kolmesta Suomessa säilyneistä, joka on multahirsirakenteinen. Masuunin vieressä on ilmeisesti vuodelta 1860 oleva kolmiaukkoinen kivisilta. Muita rakennuksia alueella on mm. kankirautapaja, hirsinen rautavarasto, päärakennus ja ruukinkadun varrella olevat kymmenen työväenasunnon ryhmä, yhteisleipomo eli nk. savipakari ovat 1860-luvulta.</p>
4.5. Perinnemaisemat	<p>Keronpäänkallio (M-, kallioketo, keto), Kaasmarkun alueella on neljä erityistuksessa olevaa lohkoa (perinnebiotooppi) ja Leineperin haka (P-)</p>
4.6. Identiteettitekijät, symbolitekijät	<p>Leineperin ruukki on yksi Suomen parhaiten säilyneistä ruukkialueista.</p>
4.7. Matkailu- ja virkistyskäyttö	<p>Kaasmarkun alueella on uimapaikka, ulkoilureittejä ja luontopolku. Vapaa-ajan kalastus</p>
4.8. Kuvailu, kulttuuripiirteet	<p>Harjunpäänjoen kulttuurimaisemaan avautuu pilkahduksittain hienoja näkymiä harjulla kulkevalta tieltä Harjunpäänjoen rantapelloille. Alamäentien asutus on keskittynyt tien varteen. Maisemallisesti Kaasmarkun asutus on jakautunut kolmeen maastokohtaan: Rukoushuoneenmäelle, Fatiporiin ja joen toiselle puolen Tehtaanmäelle. Fatiporin puolella, jossa asui verkatehtaan työntekijät, rakennuskanta on vielä nykyäänkin pienimuotoista ja tiheään rakennettua. Suolistossa on kartanoympäristö, jossa on monipuolista rakennuskantaa 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Leineperin alueella on säilynyt monipuolisesti vanhoja teollisia rakennuksia ja se edustaa hyvin säilynyttä 1700-luvun lopun rautaruukkikokonaisuutta.</p> <p>Harjunpään selänteellä on muuntoasema, josta lähtee ja tulee useita voimalinjoja. Linjat halkovat maisema-alueen pohjois-eteläsuunnassa.</p>
5. MAISEMAKUVA	<p>Harjunpäänjoen kulttuurimaisema on yksi Ala-Satakunnan viljelyseudun elävistä jokilaaksoista. Laakson keskellä virtaava joki on kaivertanut hienojakoiseen maaperään syvälle kiemurtelevan ja polveilevan uoman. Pellot yltävät lähes joen törmälle asti, missä kasvaa kapea lehtipuiden vyöhyke. Joen varressa on jonkin verran tiloja, jotka muodostavat pihapiireineen ja koivukujineen tilakeskuksia. Kaasmarkun kylän kohdalla yhtenäinen viljelyalue katkeaa Fatiporin ja Kovelin kylien muodostamien saarekkeen kohdalla. Alue sijaitsee melko lähellä nykyisen kaava-alueen reunaa, mikä saattaa aiheuttaa alueelle tulevaisuudessa rakentamispaineita. Maisemaan sopimaton uudisrakentaminen.</p>
6. RAJAUS	<p>Harjunpäänjoen kulttuurimaisema läntisin raja alkaa Kokemäenjoen valtakunnallisesti arvokkaasta maisema-alueen rajasta. Aluetta rajaa kummaltakin sivulta selänteet Kolinperään asti, johon maisema-alue loppuu.</p>

7. KUVAILUTEKSTI	<p>Harjunpäänjoen kulttuurimaisema on kaakkois-luoteissuuntainen yli 11 kilometriä pitkä laakso, jonka pohjalle on lajittunut hienoja maa-aineksia. Laaksoa rajaa pohjoispuolelta moreeniselänne. Laakson eteläpuolella aluetta rajaa rikkonaisempi useamman erillisen pienen moreeniselänteen polveileva jono. Kaasmarkun kohdalla muuten alavassa laaksomaisessa maisemassa on moreenisten saarekkeiden keskittymä. Hienojakoisemman maa-aineksen kohdat ovat pääasiassa viljelykäytössä.</p> <p>Harjunpäänjoen maisema-alue alkoi muodostua noin 500 eaa. Noin 700 eaa. Kokemäenjoen suualue sijaitsi Ulvilan Haistilan kohdalla. Alue on todennäköisesti asutettu myöhäiskeskiajalla ja 1560-luvun veroluettelon mukaan maisema-alueella oli neljä kylää: Sunniemi, Kuorila, Suolisto ja Kaasmarkku. Viljyvät tasangot Harjunpäänjoen ympäristössä otettiin viljelykäyttöön varhain. 1600-luvun lopussa pellot ja niityt sijaitsivat kylien ympärillä aivan joen tuntumassa. 1850-luvulla peltojen pinta-ala oli lisääntynyt kylien ympäristössä Harjunpäänjoen ja Kovelinojan rannoilla. Niityt olivat siirtyneet kauemmaksi joesta nykyisen Suoliston ja Kuorilan kylien alueille. 1900-luvun alussa pellot olivat lähes nykyisessä laajuudessa viljeltyinä. Siellä tällä oli enää niittyjä, joista laajimmat alueet oli Rankhuhdan länsipuolella ja Kuorilan kalliolaakson välissä.</p> <p>Maisema-alueen asutus on keskittynyt selänteiden ja peltojen laidalla kulkevien teiden varsille, laakson keskellä oleville saarekkeille. Laakson pohjalla olevan joen varressa on yksittäisiä jälleenrakennuskauden ja sitä nuorempia tilakeskuksia.</p>
8. ARVIOINTI	
8.1. Arvoluokka	Maakunnallisesti arvokas
8.2. Arviointiteksti	Harjunpäänjoen kulttuurimaisema on tyypillinen Ala-Satakunnan viljelyseudun merestä maankohoamisen yhteydessä kuivunut lahti, joka on varhaisessa vaiheessa asutettu ja aloitettu viljelemään. Alueella on arvokasta rakennusperintöä ja teollista perintöä.
9. LIITTEET	
9.1. Karttaliitteet	
9.2. Valokuvat	